

MARIA M. MICHALSKA

<https://orcid.org/0000-0003-0108-0666>

Udostępnianie rękopisów i starodruków w Bibliotece Narodowej

DOI: 10.36155/RBN.50.00006

Biblioteka Narodowa została powołana rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego z dnia 24 lutego 1928 roku. W akcie tym jasno określono cel powstania Biblioteki:

Zadaniem Biblioteki Narodowej jest gromadzenie i przechowywanie całokształtu:

1. produkcji umysłowej narodu polskiego, wyrażonej pismem, drukiem lub jakimkolwiek innym sposobem mechanicznym lub chemicznym, o ile dotyczy grafiki;
2. literatury w językach obcych, odnoszącej się do narodu polskiego;
3. literatury w językach obcych, niezbędnej dla rozwoju umysłowości polskiej¹.

Biblioteka Narodowa działa na podstawie ustawy z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach² oraz statutu Biblioteki Narodowej³ nadanego przez ministra

1 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 lutego 1928 r. – O Bibliotece Narodowej – <http://www.bn.org.pl/o-nas/rozporzadzenie-prezydenta-rp> [dostęp: 04.05.2019].

2 Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach – <https://www.bn.org.pl/download/document/1358353959.pdf> [04.05.2019].

3 Statut Biblioteki Narodowej – <https://www.bn.org.pl/o-nas/statut/statut-bn/> [04.05.2019].

kultury i dziedzictwa narodowego. Zgodnie ze statutem Biblioteka Narodowa „gromadzi, opracowuje, przechowuje i udostępniania materiały biblioteczne, zawierające utrwalony wyraz myśli ludzkiej, niezależnie od nośnika fizycznego i sposobu zapisu treści”⁴. Na koniec 2018 roku w magazynach Biblioteki znajdowało się 8 951 733 jednostek zbiorów, wśród nich 23 067 jednostek rękopisów w 33 351 woluminach oraz 183 522 woluminy starodruków. Zbiory Biblioteki Narodowej są udostępniane w oparciu o regulamin korzystania z Biblioteki Narodowej⁵. Zgodnie z nim ze zbiorów BN, również rękopisów i starodruków, mogą korzystać osoby fizyczne, mające pełną zdolność do czynności prawnych, na podstawie karty bibliotecznej. Biblioteka Narodowa zastrzega sobie prawo do udostępniania niektórych kategorii zbiorów przede wszystkim do celów naukowych⁶.

W innych bibliotekach polskich między innymi Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich (ZNiO) prawo do korzystania z rękopisów i starodruków mają pracownicy naukowcy na podstawie ważnej legitymacji służbowej oraz studenci, doktoranci i pracownicy instytucji kulturalno-naukowych na podstawie pisemnej rekomendacji instytucji polecającej⁷. Inni użytkownicy mogą korzystać tylko za zgodą Dyrekcji ZNiO, podobne rozwiązania z wykorzystaniem listu polecającego stosuje również Biblioteka Jagiellońska⁸ oraz Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie⁹. Dodatkowo w BUW czytelnik otrzymuje w Informatorium kartę dostępu do strefy zbiorów specjalnych. Rozwiązanie to jest również stosowane w innych krajach, w British Library czytelnik, który chce skorzystać z rękopisów powinien posiadać kartę biblioteczną (British Library Reader Pass) oraz list polecający, którego jednym z zadań jest uświadomienie czytelnikowi z jak cennych i delikatnych materiałów będzie korzystał¹⁰. W Bibliothèque

4 Statut Biblioteki Narodowej. § 8, pkt. 1.

5 Regulamin korzystania z Biblioteki Narodowej. Załącznik do zarządzenia nr 153/2018 Dyrektora Biblioteki Narodowej z dnia 21 grudnia 2018 – <https://www.bn.org.pl/download/document/1548429494.pdf> [04.05.2019].

6 Ibidem, art. 1, pkt. 3.

7 Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Dział Rękopisów – <https://ossolineum.pl/index.php/biblioteka-osolineum/dzialy-i-gabinety/dzial-rekopisow/> [04.05.2019]; Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Dział Starych Druków – <https://ossolineum.pl/index.php/biblioteka-osolineum/dzialy-i-gabinety/dzial-starych-drukow/> [04.05.2018].

8 Biblioteka Jagiellońska. Czytelnia Rękopisów – <https://bj.uj.edu.pl/czytelnia-rekopisow/> [04.05.2019]; Biblioteka Jagiellońska. Czytelnia Starych Druków – <https://bj.uj.edu.pl/czytelnia-starych-drukow/> [04.05.2019].

9 Zob. Zasady korzystania ze zbiorów specjalnych BUW – <https://www.buw.uw.edu.pl/informacje-praktyczne/regulaminy/> [18.01.2019].

10 British Library. Access manuscripts and archives – <https://www.bl.uk/help/access-manuscripts-and-archives> [04.05.2019]. Interesujące w tym wypadku jest również zamieszczenie informacji

nationale de France użytkownik może uzyskać dostęp do tych materiałów bibliotecznych, których nie ma w innych bibliotekach francuskich, jednak musi mieć ukończone 18 lat, udokumentowaną działalność naukową lub zawodową. Czytelnicy, którzy zgłaszają potrzebę korzystania z rękopisów do celów prywatnych (osobistych) muszą uzasadnić swoją prośbę podczas wywiadu z bibliotekarzem.

W Staatsbibliothek zu Berlin od osób, które chcą się zapoznać z cennymi dokumentami, np. rękopisami, wymagane jest, poza posiadaniem ważnej karty bibliotecznej, okazanie dowodu tożsamości lub paszportu. W Library of Congress manuskrypty są dostępne dla pracowników naukowych oraz absolwentów studiów, którzy posiadają ważną kartę biblioteczną. Czytelnicy, którzy mają mniejsze doświadczenie w obchodzeniu się cennymi zbiorami, mogą z nich korzystać pod kierunkiem innego pracownika naukowego.

We wszystkich zasadach i regulaminach dotyczących udostępniania zbiorów specjalnych występują ograniczenia w dostępie do tego typu materiałów. Biblioteki starając się zabezpieczyć udostępniany materiał stawiając na udostępniane materiałów zastępczych (e-zbiorów, mikrofilmów, odbitek fotograficznych, płyt CD/DVD). Szczególnie ważne jest to w przypadku Biblioteki Narodowej, której priorytetowym zadaniem statutowym jest wieczysta archiwizacja „polskich materiałów bibliotecznych oraz tych, które powstały za granicą, a dotyczą Polski”¹¹. Jednym ze sposobów ochrony, a jednocześnie udostępniania zbiorów jest ich digitalizacja. Co raz więcej materiałów bibliotecznych jest udostępnianych w postaci cyfrowej. Biblioteka Narodowa digitalizuje swoje zbiory od ponad 10 lat i udostępnia za pośrednictwem dwóch serwisów internetowych. Jednym z nich jest CBN Polona – biblioteka cyfrowa, w której znajduje się ponad 3 005 900 obiektów, w tym 14 727 rękopisów i ponad 26 300 starodruków dostępnych online¹². W Polonie można również znaleźć informację o obiektach objętych ochroną prawnoautorską, z których można korzystać tylko na terminalach znajdujących w Bibliotece Narodowej. Polona poza tradycyjnym przeszukiwaniem zbiorów oferuje również kolekcje tematyczne, wśród których znajdują się m.in. Archiwum Agnieszki Osieckiej oraz inkunabuły i starodruki Biblioteki Prowincjalnej Zakonu Franciszkanów w Krakowie. Drugim serwisem służącym do udostępniania obiektów cyfrowych jest *Academica* – cyfrowa wypożyczalnia

o konieczności posiadania listu polecającego w opisie katalogowym dokumentu w strefie uwag – *Conditions of use: Letter of introduction required to view this manuscript.*

11 Statut Biblioteki Narodowej, § 9.

12 Polona – <https://polona.pl/> [17.09.2019].

międzybiblioteczna publikacji naukowych¹³. Terminale Akademiki znajdują się w ponad 940 bibliotekach w Polsce, za ich pośrednictwem można korzystać z ponad 3 090 600 publikacji, w tym również z dokumentów z poza domeny publicznej. *Academica* zapewnia dostęp do 12 610 rękopisów, z czego ponad 580 jest objętych ochroną prawnoautorską oraz ponad 26 000 starodruków, czyli ponad 60% rękopisów oraz 14% starodruków jest dostępnych poza siedzibą Biblioteki Narodowej. Również na miejscu w Bibliotece Narodowej kopie materiałów bibliotecznych są dostępne „od ręki”.

W przypadku oryginałów procedura jest bardziej skomplikowana i trwa dłużej – w Regulaminie korzystania z Biblioteki Narodowej pojawia się zapis o niedostępnianiu oryginału w przypadku posiadania przez bibliotekę wtórnika oraz o udostępnianiu oryginału tylko za zgodą kierownika Zakładu Rękopisów lub Zakładu Starych Druków¹⁴. Istotne jest także to, że czytelnik może zamówić jednorazowo nie więcej niż 5 jednostek bibliotecznych. Zarówno rękopisy jak i starodruki nie podlegają zamówieniu elektronicznemu i są zamawiane w sposób tradycyjny za pośrednictwem rewersów. Jeśli dokument posiada kopię czytelnik proszony jest o uzasadnienie potrzeby korzystania z oryginału. W przypadku, gdy zamawiany materiał nie posiada kopii, pracownik Biblioteki Narodowej, biorąc pod uwagę stan zachowania obiektu, może zdecydować o skierowaniu go do digitalizacji i wskazać czytelnikowi termin udostępnienia wersji cyfrowej lub wydać zgodę na udostępnienie oryginału. Oczekiwanie jest uzależnione od stanu zachowania materiałów oraz czasu ich bibliotecznego przysposobienia do udostępnienia. Wiąże się to między innymi z koniecznością przejrzenia materiałów lub dodatkowym zabezpieczeniem niektórych fragmentów, np. w specjalne bezkwasowe przekładki. Czytelnik może jednocześnie korzystać tylko z jednego woluminu lub jednostki bibliotecznej. Każdy użytkownik, który uzyskał zgodę na korzystanie z oryginału jest informowany o możliwości samodzielnego wykonywania kopii zbiorów. Fotografowanie zbiorów odbywa się pod nadzorem bibliotekarza, zgodnie z jego wskazówkami i tylko przy użyciu sprzętu bez flesza i bez dźwięku migawki. W 2018 roku z fotografowania zbiorów skorzystało 44% czytelników Czytelni Rękopisów i Starodruków, 65% z nich fotografowało rękopisy, 23% starodruki, pozostali księgozbiór podręczny. Ze względu na ochronę zbiorów czytelnicy są również proszeni o dokładne przeglądanie materiałów, robienie notatek, itp. i nie wracanie do już wcześniej udostępnianego materiału – zbiory

13 *Academica*. Wypożyczalnia – <https://academica.edu.pl/> [17.09.2019].

14 Regulamin korzystania..., art. 5, pkt. 6, 8.

biblioteczne źle znoszą zmianę warunków użytkowania, w magazynach panują stabilne warunki przechowywania, stała temperatura, wilgotność, środowisko mikrobiologiczne. Każdorazowe udostępnienie zbiorów w czytelni narusza tę równowagę.

Zamówienia na starodruki mające zgodę kierownika na udostępnienie są realizowane w około 30 minut. Biorąc pod uwagę stan zachowania obiektu kierownik Zakładu Starych Druków decyduje o udostępnieniu materiału z asystą bibliotekarza lub bez. Asystę otrzymują przede wszystkim publikacje z defektem oraz zbyt mocno zszyte kodeksy. W takich sytuacjach czytelnikowi nie wolno dotykać obiektu, a przekładaniem kart zajmuje się asystujący bibliotekarz. Proces udostępnienia odbywa się na specjalnie przygotowanym biurku z wykorzystaniem różnego rodzaju podkładek i poduszek zabezpieczających obiekt przed uszkodzeniem oraz sznurków i wężyków służących do przytrzymywania kart.

W przypadku rękopisów – materiałów zdecydowanie trudniejszych w udostępnianiu, generalnie mających charakter luźnych kart lub zeszytów, notesów, listów, kart pocztowych – oryginały są udostępniane zawsze w asyście bibliotekarza, który zwraca uwagę na sposób obchodzenia się użytkownika z udostępnionym materiałem oraz zachowanie kolejności i porządku w udostępnianym zbiorze. Czytelnicy składający zamówienie na oryginały rękopisów są proszeni o wcześniejsze zgłaszanie zamówienia, najlepiej drogą mailową. Po weryfikacji zamówienia kierownik Zakładu Rękopisów podejmuje decyzję o udostępnieniu oryginału i jego terminie. Podobne rozwiązania stosuje Library of Congress – przed wizytą w czytelni rękopisów użytkownik proszony jest o kontakt mailowy lub telefoniczny, a przed uzyskaniem zgody na skorzystanie z oryginału musi zapoznać się z kopią obiektu. Również w Staatsbibliothek zu Berlin czytelnik ma złożyć zamówienie z odpowiednim, co najmniej tygodniowym, wyprzedzeniem i musi liczyć się z możliwością otrzymania kopii, jeśli konserwator nie zgodzi się na udostępnienie oryginału w czytelni.

W 2018 roku w Czytelni Rękopisów i Starodruków udostępniono 1 269 woluminów rękopisów oraz 707 woluminów starodruków, z kopii tych obiektów tj. mikrofilmów oraz wersji cyfrowych skorzystało 456 użytkowników¹⁵. Z usług Czytelni skorzystało 1 120 czytelników, z Czytelni Rękopisów i Starodruków korzystali głównie pracownicy naukowci (ponad 90%

15 Wtórnik rękopisów oraz starodruków są dostępne w postaci mikrofilmów oraz wersji cyfrowych zarówno w Czytelni Rękopisów i Starodruków jak i w Czytelni Ogólnej Biblioteki Narodowej. Prezentowane dane dotyczą tylko Czytelni Rękopisów i Starodruków.

odwiedzających). Czytelnie Biblioteki Narodowej odwiedzali studenci (36%), pracownicy naukowi (7%), uczniowie (5%), nauczyciele (2%) oraz przedstawiciele innych zawodów (50%)¹⁶. Różnica pomiędzy użytkownikami Czytelni Ogólnej czy Informatorium Biblioteki Narodowej a Czytelnią Rękopisów i Starodruków jest widoczna nie tylko w tak znacznym udziale kadry naukowej, ale również w sposobie korzystania ze zbiorów i potrzebach użytkowników. Statystyczny użytkownik Biblioteki Narodowej to osoba, która aktywnie korzysta z mediów i technologii cyfrowych, ale w momencie poszukiwania konkretnych danych staje się bezradna wobec informacji zgromadzonych w internecie, ma problemy z ich weryfikacją. Często nie ma pojęcia o istnieniu Deep Web, katalogowych, bibliograficznych czy faktograficznych baz danych, nie zna lub ma problemy z zastosowaniem zaawansowanych narzędzi wyszukiwawczych. Użytkownik Czytelni Rękopisów i Starodruków to przeważnie osoba która już przejrzała i zweryfikowała dostępne źródła internetowe i bazy danych, to użytkownik, który doskonale zna katalogi i bibliografie, użytkownik, który przed przyjściem do Czytelni zapoznał się z dostępnymi kopiami zbiorów i jest zainteresowany konkretnymi publikacjami. To także czytelnik, który jest zainteresowany nie tylko badaniem warstwy tekstowej obiektu, ale także jego cechami fizycznymi np.: wagą, architekturą budowy obiektu, rodzajem atramentu, papieru, znakami wodnymi. Z myślą o tych czytelnikach do wyposażenia Czytelni włączono specjalne urządzenie służące do podświetlania znaków wodnych. W Czytelni Rękopisów i Starodruków czytelnik może również skorzystać z powiększalnika przeznaczonego przede wszystkim dla osób niepełnosprawnych, ale zgodnie z regulaminem dostępnego dla wszystkich czytelników¹⁷. Osoby niepełnosprawne mają również do swojej dyspozycji 3 miejsca pracy z dostępem do CBN Polony i Akademiki.

Użytkownik Czytelni Rękopisów i Starodruków to także osoba, która aktywnie korzysta z dostępnego w Czytelni warsztatu informacyjnego, w skład którego wchodzi m.in. księgozbiór podręczny, liczący ponad 5 000 woluminów celowo dobrane i uporządkowanego materiału. Wydawnictwa informacyjne oraz publikacje potrzebne do studiów na rękopisami i starodrukami zostały ustawione w XVI działach.

16 Sprawozdanie Biblioteki Narodowej za rok 2018 – <https://www.bn.org.pl/download/document/1557405915.pdf> [17.05.2019].

17 Regulamin punktu dostępu osób niepełnosprawnych do zbiorów Biblioteki Narodowej. Załącznik do zarządzenia nr 55/2012 Dyrektora Biblioteki Narodowej z dnia 5 października 2012 – <https://www.bn.org.pl/o-nas/regulaminy/regulamin-punktu-dostepu-osob-niepelnosprawnych-do-zbiorow-biblioteki-narodowej/> [04.05.2019].

- C. I. Dzieła treści ogólnej
  - C.I.A. Encyklopedie i informatory obce ogólne
  - C.I.B. Encyklopedie i informatory polskie ogólne
- C.II. Nauka o książce. Bibliologia
  - C.II.A. Bibliografie
  - C.II.B. Biografie
  - C.II.C. Encyklopedie. Informatory. Słowniki
  - C.II.D. Nauka o książce. Księgoznawstwo. Historia książki. Pismo
  - C.II.E. Drukarstwo. Księgarstwo (m.in. katalogi księgarskie). Introligatorstwo artystyczne. Edytorstwo
  - C.II.F. Instrukcje wydawnicze i normy bibliograficzne
  - C.II.G. Czasopiśmiennictwo. Prasoznawstwo (m.in. bibliografie czasopism i wydawnictw ciągłych)
- C.III. Bibliografie
  - C.III.A. Historia i teoria bibliografii
  - C.III.B. Bibliografie obce ogólne (bibliografie poza głównymi działami schematu)
  - C.III.C. Bibliografie polskie ogólne (bibliografie poza głównymi działami schematu)
- C.IV. Bibliotekarstwo. Bibliotekoznawstwo. Zbiory
  - C.IV.A. Bibliografie
  - C.IV.B. Biografie
  - C.IV.C. Encyklopedie. Informatory, Słowniki
  - C.IV.D. Dzieła ogólne. Nauka o bibliotece. Prawo biblioteczne
  - C.IV.E. Biblioteki – historia i współczesność. Zbiory biblioteczne. Zbiory nietypowe
  - C.IV.F. Katalogi i inwentarze rękopisów
  - C.IV.G. Katalogi i inwentarze druków
  - C.IV.H. Katalogi i inwentarze mikrofilmów
  - C.IV.I. Polonika w zbiorach obcych
  - C.IV.J. Monografie rękopisów i druków
  - C.IV.K. Księgozbiory historyczne. Księgozbiory wybitnych osób
- C.V. Papiernictwo i filigrany
- C.VI. Kultura i nauka
  - C.VI.A. Encyklopedie. Informatory. Słowniki
  - C.VI.B. Historia Kultury. Filozofia kultury. Zagadnienia ogólne
  - C.VI.C. Kultura polska (m.in. bibliografie, biografie polskie)

- C.IV.D. Nauka i oświata polska (m.in. uczelnie, towarzystwa naukowe, bibliografie, biografie uczonych polskich)
- C.IV.E. Kultura i nauka obca (m.in. bibliografie, biografie uczonych obcych)
- C.IV.F. Muzealnictwo. Muzea. Katalogi wystaw
- C.VII. Filozofia. Etyka
- C.VIII. Religia. Teologia. Religioznawstwo
  - C.VIII.A. Bibliografie. Źródła
  - C.VIII.B. Biografie zbiorowe i indywidualne
  - C.VIII.C. Encyklopedie. Informatory. Słowniki. Dzieła treści ogólnej
  - C.VIII.D. Biblia. Bibliistyka
  - C.VIII.E. Teologia
  - C.VIII.F. Kościół rzymskokatolicki
    - C.VIII.F.1. Historia
    - C.VIII.F.2. Organizacja
    - C.VIII.F.3. Zakony. Klasztory (m.in. zakony rycerskie)
    - C.VIII.F.4. Hagiologia. Hagiografia
  - C.VIII.G. Kościoły protestanckie
  - C.VIII.H. Kościoły wschodnie
  - C.VIII.I. Religie niechrześcijańskie
- C.IX. Państwo i prawo
  - C.IX.A. Bibliografie prawnicze
  - C.IX.B. Biografie
  - C.IX.C. Encyklopedie. Informatory, Słowniki
  - C.IX.D. Źródła prawnicze. Kodeksy. Ustawy
  - C.IX.E. Historia państwa i prawa
- C.X. Sztuka
  - C.X.A. Bibliografie. Źródła do historii sztuki
  - C.X.B. Biografie indywidualne i zbiorowe
  - C.X.C. Encyklopedie. Informatory, Słowniki
  - C.X.D. Historia sztuki. Gatunki sztuki
  - C.X.E. Teatr. Historia teatru
- C.XI. Muzyka
  - C.XI.A. Bibliografie. Źródła do historii muzyki
  - C.XI.B. Biografie indywidualne i zbiorowe
  - C.XI.C. Encyklopedie. Informatory. Słowniki
  - C.XI.D. Historia muzyki

- C.XII. Językoznawstwo. Słowniki językowe
  - C.XII.A. Językoznawstwo. Historia języka. Encyklopedie języka. Bibliografie słowników
  - C.XII.B. Słowniki dwu- i wielojęzyczne
  - C.XII.C. Słowniki języka polskiego ogólne
  - C.XII.D. Słowniki języka polskiego specjalne
  - C.XII.E. Słowniki języków obcych ogólne i specjalne
- C.XIII. Nauka o literaturze. Literatura
  - C.XIII.A. Biografie literackie polskie ogólne. Biografie przekładów
  - C.XIII.B. Biografie literackie polskie
  - C.XIII.C. Encyklopedie i słowniki literackie
  - C.XIII.D. Nauka o literaturze. Teoria literatury
  - C.XIII.E. Literatura polska. Historia literatury polskiej
  - C.XIII.F. Teksty literackie – komentarze (m.in. serie literackie)
  - C.XIII.G. Poszczególni pisarze polscy (dzieła i omówienia m.in. bibliografie, biografie autorskie)
  - C.XIII.H. Literatura powszechna – bibliografie, biografie ogólne, historia
  - C.XIII.I. Literatura poszczególnych krajów i narodów
- C.XIV Biografie
  - C.XIV.A. Biografie powszechne i narodowe obce
  - C.XIV.B. Biografie ogólne polskie (m.in. biografie specjalne poza głównymi działami schematu)
  - C.XIV.C. Nekropolie (obce i polskie)
- C.XV. Historia. Zagadnienia ogólne. Historiografia. Historiozofia
  - C.XV.A. Bibliografie historyczne (polskie i powszechne)
  - C.XV.B. Biografie historyczne powszechne
  - C.XV.C. Encyklopedie i słowniki historyczne. Informatory. Atlasy historyczne (ogólne)
  - C.XV.D. Nauki pomocnicze historii
  - C.XV.E. Źródła historyczne ogólne, polskie i powszechne
  - C.XV.F. Historia Polski
    - C.XV.F.1. Biografie indywidualne i zbiorowe
    - C.XV.F.2. Opracowania ogólne
    - C.XV.F.3. Zagadnienia szczegółowe (m.in. historia poszczególnych epok, dzieje oręża, wojskowość, masoneria, historia dyplomacji)
    - C.XV.F.4. Historia regionów i miast

- C.XV.F.5. Emigracja polska
- C.XV.F.6. Mniejszości narodowe w Polsce
- C.XV.G. Historia powszechna. Zagadnienia ogólne
- C.XV.H. Historia poszczególnych państw
- C.XVI. Geografia. Kartografia. Mapy. Atlasy
  - C.XVI.A. Bibliografie
  - C.XVI.B. Biografie (m.in. odkrywcy)
  - C.XVI.C. Encyklopedie. Informatory, Słowniki. Atlasy
  - C.XVI.D. Geografia powszechna (świat i państwa; m.in. odkrycia geograficzne)
  - C.XVI.E. Geografia Polski (historia i współczesność). Kartografia polska

Poza księgozbiorem podręcznym Czytelni Rękopisów i Starodruków użytkownicy mają do dyspozycji księgozbiory zakładowe Zakładu Rękopisów i Zakładu Starych Druków – łącznie ponad 13 000 woluminów oraz terminale z dostępem do katalogu głównego Biblioteki Narodowej, Polony i Akademiki. Czytelnicy mogą korzystać również z zasobów informacyjnych dostępnych online na terenie Biblioteki Narodowej¹⁸, m.in. z bazy Early European Books na platformie ProQuest¹⁹ lub z baz danych opracowanych przez Bibliotekę Narodową, w tym z Katalogu mikrofilmów starych druków wydanych głównie na obszarach Śląska, Prus Wschodnich i Pomorza w zbiorach Biblioteki Narodowej²⁰.

Na miejscu znajdują się także katalogi kartkowe²¹:

Katalog Alfabetyczny Druków Biblioteki Narodowej XVI w.

Katalog Alfabetyczny Druków Biblioteki Narodowej XVII w.

Katalog Alfabetyczny Druków Biblioteki Narodowej XVIII w.

18 Regulamin korzystania z Internetu i zasobów cyfrowych w siedzibie Biblioteki Narodowej. Załącznik do zarządzenia nr 154/2018 Dyrektora Biblioteki Narodowej z dnia 21 grudnia 2018 – <https://www.bn.org.pl/download/document/1546691937.pdf> [04.05.2019].

19 Zasoby informacyjne dostępne online na terenie Biblioteki Narodowej – <https://www.bn.org.pl/katalogi/zasoby-informacyjne-online> [04.05.2019].

20 Katalog mikrofilmów starych druków wydanych głównie na obszarach Śląska, Prus Wschodnich i Pomorza – <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=18> [04.05.2019]; zob. też Druki XVI–XVIII w. ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, Biblioteki Narodowej, Książnicy Pomorskiej w Szczecinie i Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk. Katalog mikrofilmów – <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=21> [04.05.2019].

21 Dane znajdujące się na kartach katalogowych zostały przeniesione do katalogu elektronicznego Biblioteki Narodowej – https://katalogi.bn.org.pl/discovery/search?vid=48OMNIS_NLOP:48OMNIS_NLOP&sortby=rank&lang=pl [04.05.2019].

oraz dostępne również w wersji cyfrowej w Polonie²² katalogi centralne:

- Centralny Katalog Alfabetyczny Poloników XVI w.²³
- Centralny Katalog Alfabetyczny Poloników XVII-XVIII w.
- Centralny Katalog Alfabetyczny Druków Obcych XVI – XVIII w.
- Centralny Katalog Czasopism XVIII w.

Dodatkowo Zakład Starych Druków udostępnia badaczom następujące kartoteki pomocnicze:

- Indeks drukarzy XVI – XVIII w.²⁴
- Kartoteka druków nie opisanych w Bibliografii polskiej Karola Estreichera²⁵
- Parapolonica²⁶
- Ilustracje²⁷
- Ilustracje. Działy
- Ilustracje. Mapy. Plany
- Ilustracje. Nazwy geograficzne
- Ilustracje. Osoby. Portrety zbiorowe
- Ilustracje. Osoby
- Ilustracje. Artyści
- Ilustracje. Polonika XVI w.
- Ilustracje. Ciekawostki. Osobliwości

W swoich poszukiwaniach czytelnicy mogą zawsze liczyć na pomoc pracowników Czytelni Rękopisów i Starodruków. Do podstawowych zadań pracowników należy obsługa informacyjna użytkowników oraz nadzór nad udostępnianymi materiałami. Poza tym pracownicy zajmują się tworzeniem warsztatu naukowego Czytelni Rękopisów i Starodruków, udzielają odpowiedzi na kwerendy

22 Katalogi kartkowe – https://polona.pl/card_catalogs/?sort=title%20asc [04.05.2019].

23 Zob. też *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*, composuerunt Maria Bohonos et Elisa Szandorowska; moder. Alodia Kawecka-Gryczowa, t. 1–2, Wrocław 1970–1993.

24 Kartoteka w układzie topo-typograficznym zawierająca informacje dotyczące wszystkich edycji znajdujących się w zbiorach Biblioteki Narodowej dla wieku XVI–XVII oraz dla wieku XVIII obejmująca wszystkie Polonika i część druków obcych.

25 Kartoteka w układzie topo-typograficznym zawierająca informacje dotyczące zbiorów Biblioteki Narodowej i rejestracji centralnego katalogu poloników.

26 Kartoteka w układzie alfabetycznym notuje druki obce w języku obcym, zawierające wzmianki o Polsce.

27 Kartoteka wybiórcza ilustracji w układzie tematycznym i twórców w układzie alfabetycznym.

i proste zapytania informacyjne dotyczące m.in. zbiorów Biblioteki Narodowej, zasad ich udostępniania, materiałów informacyjnych dostępnych na terenie Czytelni i Biblioteki, możliwości zamawiania i wykonywania kopii materiałów, obowiązujących regulacji prawnych w zakresie prawa autorskiego. Aby móc sprawnie realizować powierzone im zadania wszyscy pracownicy Czytelni mają bardzo dobrą znajomość warsztatu informacyjnego, znajomość zasad właściwego postępowania z materiałami bibliotecznymi znajdującymi się poza magazynami bibliotecznymi oraz przede wszystkim predyspozycje do pracy z użytkownikiem, takie jak komunikatywność, życzliwość, wysoka kultura osobista, empatia, chęć pomocy innym, zdolność radzenia sobie w trudnych sytuacjach.

Na jakość obsługi użytkowników składa się wiedza, w tym również wiedza ukryta i umiejętności wszystkich pracowników Czytelni. O wartości obsługi decyduje zespół, w którym wszyscy pracownicy posiadają podstawową wiedzę dotyczącą warsztatu informacyjnego i zasad właściwego postępowania z rękopisami i starodrukami, współpracują ze sobą i uzupełniają się nawzajem. Ale jako zespół posiadają także wiedzę z zakresu funkcjonowania systemów bibliotecznych, pozyskiwania oraz weryfikowania informacji / źródeł, opracowania zbiorów, w tym w szczególności rękopisów i starodruków. Znają różne języki informacyjno-wyszukiawcze oraz obowiązujące przepisy dotyczące prawa autorskiego.

Biblioteka Narodowa realizując swoje podstawowe zadanie jakim jest wieczyste przechowanie dziedzictwa narodowego dla potomnych, stara się jednocześnie w jak najszerszym zakresie udostępniać swoje zbiory. Służą temu digitalizacja zbiorów, rozwój serwisów internetowych oraz wypracowane i w miarę potrzeb weryfikowane procedury udostępniania zbiorów.

MARIA M. MICHALSKA

Making manuscripts and early printed books available to readers at the National Library of Poland

Making manuscripts and early printed books available to readers is a great challenge for the National Library of Poland, as it requires reconciling the preservation and conservation of the documents that are part of the National Library Resources for future generations with making it possible for users to study them.

The article presents the approach of the National Library of Poland to these issues and describes the current rules of making manuscripts and early printed books accessible to users. It also discusses the sharing potential of the National Library of Poland's websites – Polona and Academica – and present the information retrieval systems of the Reading Room of Manuscripts and Early Printed Books. The authors also compare the regulations in force at the National Library with those introduced in other libraries in Poland and abroad which make their special collections available to public.